

بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر مهاجرت روستاییان استان ایلام به کشور استرالیا (مطالعه‌ی موردی روستای آبهر پایین)

حسین میرزایی^۱، احسان باباخانی^۲

(تاریخ دریافت ۹۶/۰۲/۱۵، تاریخ پذیرش ۹۷/۰۴/۱۵)

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر مهاجرت روستاییان آبهر پایین، از توابع شهرستان بدره در استان ایلام، به کشور استرالیا، با استفاده از روش کمی (پیمایش)، انجام شده است. نمونه این پژوهش را جمعیتی ۱۰۰ نفری از کل مهاجران تشکیل داده‌اند که ۱۵۰ نفرند و به روش گلوله‌برفی انتخاب شده‌اند. چارچوب نظری تحقیق شامل نظریات دافعه و جاذبه اورت لی و نظریه شبکه است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که میانگین سنی مهاجران ۲۹/۷ سال است، ۸۲ درصد آنها را مردان تشکیل می‌دهند، تحصیلات ۸۵ درصد از مهاجران دیپلم و راهنمایی است، ۹۶ درصد از آنها در طبقه اقتصادی متوسط و پایین جای می‌گیرند و بیشتر آنها (۵۶ درصد) از طریق شبکه دوستی اقدام به مهاجرت کرده‌اند. از میان مجموع متغیرها، متغیرهای رضایت از امکانات رفاهی، شبکه دوستی، شبکه خویشاوندی، و نظارت اجتماعی، به ترتیب، بیشترین تأثیر را بر مهاجرت داشته‌اند. در پایان، با توجه به مصاحبه‌های انجام‌شده با تعداد زیادی از مهاجران، عامل دافعه مبدأ و وجود شبکه مهاجران در مقصد، علت‌های اصلی مهاجرت از روستا شناخته شده‌اند.

۱. دانشیار گروه مطالعات توسعه اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران

۲. کارشناس ارشد مطالعات توسعه اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران (نویسنده مسئول)

babakhani.ehsan@ut.ac.ir

مقدمه

مهاجرت پدیده‌ی جدیدی نیست. انسان همیشه در حرکت بوده و برای به‌دست‌آوردن غذا، از نقطه‌ای به نقطه‌ی دیگر رفته است. پس از ساکن‌شدن انسان نیز این حرکت ادامه یافته است، اما محرک‌های آن تغییر کرده است (وحیدی، ۱۳۶۴: ۹). بی‌تردید، قسمت مهمی از تاریخ و تمدن کشور ما ره‌آورد مهاجرت‌ها و ساختن مهاجران است و حتی نام کشور به قومی منسوب است که، به‌گفته‌ای، در اواسط هزاره‌ی دوم پیش از میلاد به این سرزمین مهاجرت کرده و در آن ساکن شده‌اند، سلسله‌های متعدد تشکیل داده و تمدنی را پایه‌گذاری کرده‌اند که امروزه یکی از قدیمی‌ترین تمدن‌های انسانی شناخته می‌شود. تشکیل حکومت‌ها و توسعه‌ی قلمرو آنها در ایران همواره با شکلی از مهاجرت، جابه‌جایی و استقرار افراد در سرزمین‌های جدید قرین بوده و این جریان، که از دوره‌ی مادها آغاز شده، بعد از آن نیز ادامه داشته است (زنجانی، ۱۳۸۰: ۶۹).

با پیشرفت جوامع و شکل‌گیری اختلاف و نابرابری‌ای که به‌لحاظ مقولاتی چون توسعه و توسعه‌ی انسانی درمیان کشورهای جهان رخ داد، مهاجرت از مناطق محروم و توسعه‌نیافته به سمت مناطق توسعه‌یافته‌تر (مرکز) برای دستیابی به امکانات مطلوب صورت گرفت. لی^۱ (۱۹۹۶) معتقد است: «در هر منطقه‌ای، عوامل بی‌شماری وجود دارد که مردم را در داخل آن منطقه نگه می‌دارد یا سبب گریز مردم از آن می‌شود» (لی، ۱۹۹۶: ۵۰).

نکته اینجاست که تفاوت‌های فرهنگی میان مبدأ و مقصد مهاجرت، ممکن است منشأ مسائل و مشکلاتی برای مهاجران و به‌ویژه فرزندان آنها باشد. پدیده‌ی حاشیه‌نشینی و پیامدهای اجتماعی و فرهنگی آن نیز از عوارض این‌گونه مهاجرت‌هاست (میرزایی، ۱۳۸۴: ۵۹). از طرف دیگر، گریز از مناطق روستایی و همین‌طور ضعف ساختاری مناطق روستایی سبب شده تا روستاییان، برای به‌دست‌آوردن فرصت‌های بهتر، به مناطق شهری مهاجرت کنند؛ از این‌رو، مهاجرت برای کسب موفقیت نتیجه‌ی منطقی این شعار است: «شما بازنده خواهید بود، اگر روستا را ترک نکنید» (طاهرخانی، ۱۳۸۱: ۵۰).

1. Lee

در این پژوهش، محقق به بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت ساکنان روستا به خارج از کشور می‌پردازد که پاره‌ای از روستاهای کشور ما، از جمله روستای آبهر پایین، به‌تازگی با آن مواجه شده است.

بیان مسئله

مهاجرت، به‌مثابه یکی از پدیده‌های اجتماعی، ذهن صاحب‌نظران بسیاری را به خود معطوف کرده است. نظریه‌پردازان نوسازی، که در قالب جامعه‌شناسی توسعه اظهار نظر می‌کنند، معتقدند نفوذ ارزش‌های کشورهای توسعه‌یافته در کشورهای در حال توسعه باعث ظهور آرزوهای جدید در میان مردم این کشورها می‌شود. در جهت نیل به این آرزوهاست که جابه‌جایی‌های جمعیتی به شهرهای بزرگ یا کشورهای دیگر صورت می‌گیرد (وئوقی و حجتی، ۱۳۹۱).

با توجه به نوع و جهت مهاجرت‌ها، چه در سطح خرد (داخلی) و چه در سطح کلان (بین‌المللی)، معمولاً جهت حرکت از مناطق کمتر توسعه‌یافته به مناطق توسعه‌یافته است؛ به‌عبارتی، یکی از ریشه‌ای‌ترین عواملی که افراد را به مهاجرت ترغیب می‌کند، به نابرابری‌های توسعه‌ای مناطق مختلف برمی‌گردد. از آنجاکه کشور ایران نیز جزء کشورهای در حال توسعه است، از این پویای تاریخی عقب نمانده است. بر طبق دیدگاه بوردیو،^۱ سازه ذهنی مهاجرت، آگاهانه یا ناخودآگاه، سلطه خود را بر ساختار ذهنی جوانان روستایی اعمال می‌کند (ارشاد، ۱۳۹۱: ۱۳). به‌همین دلیل، با اغماض باید پذیرفت که مسئله مهاجرت از روستا را امروزه باید جزئی از عادت‌واره^۲ جوانان روستایی دانست، به‌گونه‌ای که امروزه هر فردی، پس از پایان تحصیلات متوسطه، به خارج شدن از محیط روستا و تغییر این میدان گرایش دارد.

مهاجرت موضوعی تاریخی-اجتماعی است و ذاتاً مسئله اجتماعی نیست. در سرتاسر دنیا، همواره، مهاجرت از مکان‌های کمتر توسعه‌یافته به مکان‌های توسعه‌یافته‌تر سابقه داشته و از این‌پس هم ادامه خواهد داشت؛ بنابراین، این پدیده بهنجار است، اما تا زمانی که از روند طبیعی خارج نشده باشد. اینجاست که هرگاه روند طبیعی یک‌باره تغییر کند، این وضعیت نابهنجار می‌شود. تعداد زیاد افراد مهاجر (از روستای آبهر پایین) توازن طبیعی روستا را بر هم زده است. این حجم مهاجرت (حدود ۱۵۰ نفر از یک روستا با جمعیت کمتر از ۹۳۰ نفر) در طی دوره زمانی پنج‌ساله به چه دلیل صورت گرفته است؟

1. Pierre Bourdieu

2. Habitus

روستای آبهر پایین یکی از روستاهای شهرستان بدره از استان ایلام است که در طی چند سال اخیر (از سال ۱۳۸۷ به بعد)، شاهد مهاجرت انبوه به کشور استرالیا بوده است. با توجه به سیاست مهاجرپذیری کشور استرالیا، در چند سال اخیر سیل مهاجران از روستای آبهر پایین به مقصد استرالیا شکل گرفت، به گونه‌ای که جمعیتی نزدیک به ۱۵۰ نفر در طی چند سال گذشته به استرالیا مهاجرت کردند. شکل‌گیری این مهاجرت‌ها این‌گونه بوده است که ابتدا چند نفر از اهالی روستا در سال ۱۳۸۷ مهاجرت کردند و با توجه به ارتباط افراد مهاجر با روستای مبدأ، شبکه مهاجران (دوستان و خویشاوندان)، مهاجرت ادامه یافت.^۱ همان‌طور که مک‌دونالد بیان می‌کند: «مهاجرت زنجیره‌ای را می‌توان جابه‌جایی‌هایی تعریف کرد که در طی آن، مهاجران آینده از فرصت‌هایی مطلع می‌شوند که احتمالاً از طریق مهاجرت به‌دست خواهند آورد و امکان اسکان و اشتغال اولیه آنها نیز به‌واسطه مهاجران پیشین فراهم می‌شود» (مک‌دونالد و مک‌دونالد، ۱۹۶۴: ۸۲). از نظر مک‌دونالد، ارتباط مهاجران قدیم و جدید در سه سطح رخ می‌دهد:

«اول، برخی از مهاجران تثبیت‌شده، مهاجران جدید را با هدف سودبردن از آنها به مهاجرت تشویق می‌کنند. دوم، مهاجرت زنجیره‌واری از افراد نان‌آور هم وجود دارد، پیش از اینکه تصمیمی برای اقامت دائم اتخاذ شود و مهاجران، همسر و خانواده‌های خود را به کشور مقصد انتقال دهند، دیگر مردان نان‌آور را به مهاجرت و اقامت‌گزیدن در کشور مقصد تشویق می‌کنند. سوم، مهاجرت خانواده‌ها نیز با تأخیر صورت می‌پذیرد، مردان مهاجر تنها، نهایتاً، خانواده و فرزندان خود را به کشور مقصد انتقال می‌دهند» (همان، ۸۴-۸۵).

به‌نظر می‌رسد نوع مهاجرت‌های صورت‌گرفته در روستای آبهر پایین نیز به‌شدت از شکل‌گیری این شبکه‌ها و ارتباط زنجیره‌وار میان آنها متأثر است. جمعیت روستا در سرشماری سال ۱۳۸۵، ۹۳۰ نفر (۱۸۱ خانوار) بوده است (مرکز آمار، ۱۳۸۵). طبق گفته‌های مسئول خانه بهداشت روستا، در سال ۱۳۹۴، جمعیت روستا در آخرین آمارگیری، ۷۶۶ نفر (۱۹۰ خانوار) برآورد شده است. جدول ۱ آمار مربوط به جمعیت روستا را در سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۴ نشان می‌دهد.

۱. گفتنی است، پس از شکل‌گیری مهاجرت‌ها (به کشور استرالیا)، موج بعدی مهاجرت‌ها به خارج از کشور نیز از همین روستا شکل گرفت، اما این‌بار به مقصد کشور آلمان. بنابراین، اکنون روستا با مسائل جدی از قبیل نبود نیروی کار جوان، برهم‌خوردن نسبت جنسی، پیری جمعیت و... روبه‌رو شده است.

جدول ۱. جمعیت روستای آبه‌ر پایین در سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۸۵

سال	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۴
تعداد زن	۴۵۱	۴۴۵	---
تعداد مرد	۴۷۹	۴۰۰	---
کل جمعیت	۹۳۰	۸۴۵	۱۷۶۶
تعداد خانوار	۱۸۱	۲۰۳	۱۹۰

منبع: مرکز آمار ایران + داده‌های خانه بهداشت روستا

در باب شناسایی عوامل ایجادکننده مسئله پژوهش، که عوامل مؤثر بر مهاجرت است، باید گفت در برخی موارد نمی‌توان حادث‌شدن مسئله‌ای را در سطح جامعه پیش‌بینی کرد، اما هنگامی که اتفاق می‌افتد ممکن است ساخت واقعیت اجتماعی جامعه را به هم بریزد، چیزی که ژاک لاکان^۲ (۱۹۸۱-۱۹۰۱) آن را امر واقع^۳ می‌نامد (هومر، ۱۳۹۰: ۱۱۳). اگر مهاجرت را، با اغماض، امر واقع لاکانی در نظر بگیریم، می‌بینیم که عوامل مؤثر بر مهاجرت در چنین مواردی به‌سادگی پیش‌بینی‌پذیر نیست و هنگامی که مهاجرت اتفاق می‌افتد، ساخت واقعی روستا متحول و تخریب می‌شود. محقق در این پژوهش می‌کوشد عوامل مؤثر بر مهاجرت از روستای آبه‌ر پایین را به خارج از کشور (استرالیا) به‌منزله مسئله‌ای جدی بررسی کند که روستا را با بحران‌های مهمی همچون متروک‌شدن، برهم‌خوردن نسبت جنسی و بسیاری مشکلات دیگر روبه‌رو کرده است.

اهداف پژوهش

بررسی ویژگی‌های جمعیتی مهاجران؛

بررسی عوامل اجتماعی-اقتصادی مؤثر بر مهاجرت؛

بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی بر مهاجرت افراد از روستا؛

ارائه راه‌کارهای مناسب به‌منظور جلوگیری از مهاجرت‌های احتمالی بعدی.

۱. این آمار از خانه بهداشت روستای آبه‌ر پایین اخذ شده است، اما در سرشماری ۱۳۹۵، تعداد ساکنان ۸۴۸ نفر اعلام شده که به‌علت خوداظهاری بودن سرشماری، برخی خانواده‌ها مهاجرت فرزندان خود را اعلام نمی‌کنند و اختلاف مشاهده‌شده ناشی از این مسئله است. با توجه به تجربه زیسته محقق (احسان باباخانی) به‌نظر می‌رسد آمار خانه بهداشت واقعی‌تر است.

2. Jacques Lacan

3. The real

پیشینه پژوهش

قاسمی ارده‌الی (۱۳۹۲) در رساله دکتری خود جریان‌های مهاجرت از استان آذربایجان شرقی به شهرستان‌های منتخب استان تهران را با استفاده از روش ترکیبی مطالعه کرده است. برطبق یافته‌های پژوهش، وضع سرپرستی خانوار، جنس، سن، وضع تأهل، تحصیلات، شغل و وضع مالی در زمان مهاجرت، تبیین‌کننده‌های سطح فردی، و شهرستان مبدأ و سطح توسعه آن، شهرستان مقصد و دوره وقوع مهاجرت تبیین‌کننده‌های سطح کلان هستند.

جوانک (۱۳۹۱) در پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد خود به تأثیر عوامل آموزشی، اجتماعی و فرهنگی بر تمایل به مهاجرت از کشور با استفاده از روش ترکیبی پرداخته است. در بخش کمی، متغیرهای مستقل بیگانگی فرهنگی- اجتماعی و سن هم‌بستگی مثبت معنادار و متغیر رضایت از نظام آموزشی، هم‌بستگی منفی معناداری با متغیر تمایل به مهاجرت دارند. در بخش کیفی، احساس وجود تفاوت فرهنگی و اعتقاد به پذیرفته‌نشدن از طرف جوامع غربی بیشترین تأثیر را بر تصمیم برای نماندن دانشجویانی داشت که میلی به مهاجرت نداشتند.

قرایی تریزی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی به بررسی عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر میزان گرایش بانوان تهرانی برای مهاجرت به کشورهای مهاجرپذیر با استفاده از روش پیمایش پرداختند. برطبق نتایج پژوهش، میان متغیرهای مستقل (امکان کاریابی، امنیت شغلی، تأمین منزلت اجتماعی، شایسته‌سالاری، حقوق زنان، فضای اجتماعی مناسب، امکانات آموزشی، آزادی عقیده، آزادی در نوع پوشش، تعلقات قومی) و متغیر وابسته رابطه مثبت و نسبتاً قوی‌ای وجود دارد. از مجموع تأثیرات، سهم میزان تأثیر عوامل اجتماعی در مرحله اول، عوامل اقتصادی در مرحله دوم و عوامل فرهنگی در مرحله سوم قرار دارد.

رنانی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر بر جریان مهاجرت از ایران با استفاده از روش کمی پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که کیفیت زندگی، عوامل نهادی و سیاسی به‌ترتیب بیشترین اثر را بر خروج مهاجران از کشور دارند. حضور مهاجران ایرانی در کشور مهاجرپذیر نیز بر جریان مهاجرت ایران اثر مثبت دارد و با افزایش فاصله، از تعداد مهاجران ایرانی کاسته می‌شود.

گودا^۱ و همکاران (۲۱۰۵) در پژوهشی به بررسی عوامل محرک دانشجویان پزشکی برای مهاجرت از ایرلند با استفاده از روش پیمایش پرداختند. طبق نتایج پژوهش، عوامل فشار شامل ادراک منفی درباره فرصت‌های شغلی، وضعیت کار، و سبک زندگی است. درحالی‌که خانواده

1. Gouda

یگانه‌عامل قوی برای ماندن شناخته شده است، تجزیه و تحلیل کیفی مربوط به پاسخ به سؤال‌های آزاد زمینه‌هایی از قبیل آموزش، شغل، و عوامل شخصی و مالی را نمایان کرد. فاگیلو و سانتونی (۲۰۱۶) در پژوهشی به بازبینی نقش شبکه‌های اجتماعی مهاجران^۱ به‌مثابه عوامل مؤثر بر جریان دوجانبه مهاجرت پرداختند. نتایج پژوهش تأثیر مثبت شبکه‌های اجتماعی مهاجران در مقصد را نشان می‌دهد. فاصله جغرافیایی در طول زمان کم‌اهمیت شده است و مسیر مهاجرت فقط زمانی که شبکه‌های اجتماعی مهاجران در مقصد اندازه بسیار کوچکی داشته باشد اهمیت دارد.

مبانی نظری

نظریه شبکه

«شبکه‌های مهاجران مجموعه‌ای از پیوندهای بین‌فردی است که مهاجران، مهاجران قبلی و غیرمهاجران را در مبدأ و مقصد، از طریق پیوندهای خویشاوندی و دوستی و جامعه مشترک مبدأ، به هم ارتباط می‌دهد» (مسی و همکاران، ۱۹۹۳). همان‌طور که از عنوان شبکه‌های اجتماعی مهاجران پیداست، این نظریه پیوندی قوی با نظریه سرمایه اجتماعی دارد و شبکه‌ها به‌دلیل هزینه و خطر کمتر، احتمال حرکت‌های بین‌المللی را افزایش می‌دهند:

کاهش هزینه‌ها: اولین مهاجرانی که به مقصد جدید می‌روند پیوندهای اجتماعی ندارند، از این‌رو مهاجرت برای آنها پرهزینه است؛ به‌ویژه اگر بدون مدارک وارد کشوری دیگر شوند. باین‌حال، هزینه مهاجرت برای دوستان و بستگان مهاجران اولیه کاهش می‌یابد.

کاهش خطرها: وقتی شبکه مهاجران به‌خوبی توسعه یافته باشد، برون‌کوچی منبعی ایمن و قابل‌اطمینان برای درآمد محسوب می‌شود؛ بنابراین، رشد شبکه‌های مهاجرتی که به‌دلیل کاهش هزینه‌های مهاجرت اتفاق می‌افتد نیز می‌تواند از طریق کاهش تصاعدی خطرها تبیین شود. هر مهاجر جدیدی شبکه را گسترش می‌دهد و از خطرهای حرکت می‌کاهد (مسی و همکاران، ۱۹۹۳).

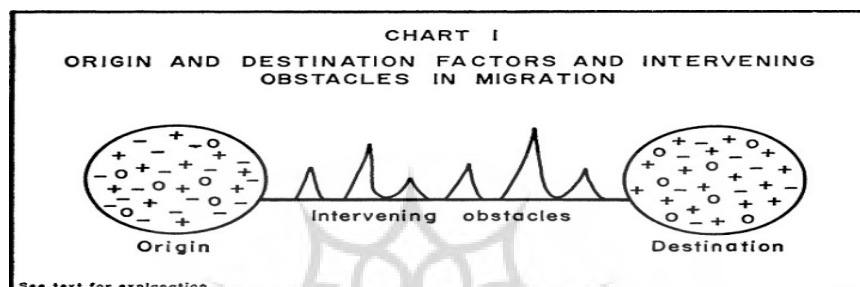
الگوی جاذبه-دافعه

اورت لی، با استناد به اصول شناخته‌شده راونشتاین، نظریه‌اش را زیر عنوان جاذبه-دافعه مطرح کرد. برطبق این الگو، جاذبه‌های مقصد و دافعه‌های مبدأ، که ممکن است عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، و روان‌شناختی باشند، گرایش فرد را به مهاجرت تحت تأثیر قرار

1. MSNs

بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر مهاجرت روستاییان استان ایلام به کشور استرالیا (مطالعه موردی روستای آبه‌ر پایین)

می‌دهد و در ادامه، به شرط فراهم‌بودن امکانات، این گرایش عملیاتی می‌شود. لی در نظریه خود، «مهاجرت و عواملی را که در تصمیم به مهاجرت و روند آن دخالت دارند، زیر چهار عنوان به شرح ذیل خلاصه می‌کند: الف) عوامل مرتبط با مبدأ، ب) عوامل مرتبط با مقصد، ج) مداخله مؤانع، د) عوامل شخصی. سه مورد اول در نمودار پایین مشخص شده است (لی، ۱۹۹۶: ۵۰).

نمودار (۱) نمودار دافعه - جاذبه

الگوی تودارو

الگوی تودارو فرض می‌کند که مهاجرت بیشتر واکنشی در برابر تفاوت درآمد «پیش‌بینی شده»^۱ است تا درآمد واقعی در شهر و روستا. فرض مقدم اصلی این است که مهاجران فرصت‌های متعدد بازار کار را که برای آنها در بخش‌های مبدأ (روستا) و مقصد (شهر) موجود است در نظر می‌گیرند و آن را انتخاب می‌کنند که منفعت مهاجرت را به حداکثر می‌رساند. منفعت پیش‌بینی شده به وسیله تفاوت درآمدهای واقعی بین کار در مقصد (شهر) و مبدأ (روستا) و احتمال به دست آوردن شغل در شهر جدید اندازه‌گیری می‌شود (تودارو، ۱۳۶۴: ۳۹۶-۳۹۷).

نظریه کنترل اجتماعی

نظارت اجتماعی شامل تمام کنترل‌های اعمال شده از جانب حکومت، سازمان‌ها و نهادهای غیررسمی بر اجتماع است. قوانین جزایی جنبه مهمی از نظارت‌ها و کنترل‌های اجتماعی هستند. از دید ساولزبورگ، نظارت‌های اجتماعی سازوکارهای اجتماعی و نهادی هستند که با تحریم کسانی که هنجارها را می‌شکنند به آنها پاسخ می‌دهند (خلفخانی، ۱۳۸۷: ۵۱). به عبارتی، کنترل اجتماعی جهت تنظیم حیات اجتماعی به اعمال فشار می‌انجامد که

1. Expected earning

به هم پیوستگی و یک پارچگی گروهی را به مناسبت الزامی بودن قواعد و هنجارها پدید می آورد (ساروخانی و دولت آبادی، ۱۳۸۸: ۷۵).

روشن است که هرکدام از نظریات مطرح شده با نگرشی خاص به بررسی پدیده مهاجرت پرداخته اند و هرکدام صرفاً به بعد خاصی از این مسئله پرداخته اند. با این حال، هنوز هم نظریه جامع و مانعی ارائه نشده است که بتواند تمام ابعاد مهاجرت را تبیین کند. اما، با توجه به نوع و ماهیت مهاجرت و همین طور اهداف تحقیق، نظریه دافعه-جاذبه لی و نظریه شبکه های اجتماعی مهاجرت به مثابه چارچوب نظری پژوهش در نظر گرفته شدند.

فرضیه های پژوهش

- بین شبکه اجتماعی خویشاوندی و مهاجرت از روستای آبه‌ر پایین به کشور استرالیا رابطه وجود دارد.
- بین شبکه اجتماعی دوستی و مهاجرت از روستای آبه‌ر پایین رابطه وجود دارد.
- بین میزان محرومیت نسبی افراد و مهاجرت از روستای آبه‌ر پایین رابطه وجود دارد.
- بین میزان کنترل و نظارت اجتماعی افراد و مهاجرت از روستای آبه‌ر پایین رابطه وجود دارد.
- بین میزان رضایت از امکانات رفاهی و مهاجرت از روستای آبه‌ر پایین رابطه وجود دارد.
- بین پایگاه اجتماعی-اقتصادی افراد و مهاجرت از روستای آبه‌ر پایین رابطه وجود دارد.
- بین درآمد افراد و مهاجرت از روستای آبه‌ر پایین رابطه وجود دارد.
- بین میزان رضایت از شغل افراد و مهاجرت از روستای آبه‌ر پایین رابطه وجود دارد.

روش پژوهش

این پژوهش به لحاظ روش شناختی مبتنی بر رویکرد کمی است و روش آن پیمایش^۱ است. در پژوهش حاضر، به دلیل اینکه تمام افراد نمونه تحت مطالعه به کشور استرالیا مهاجرت کرده اند محقق دسترسی مستقیمی به مهاجران نداشت. به همین دلیل، بهترین راه برای بررسی افراد مهاجر استفاده از روش کمی و پرسش نامه بوده است. شیوه نمونه گیری در این پژوهش به دلیل ماهیت آن از نوع «شبکه ای یا گلوله برفی»^۲ است. از آنجاکه مهاجران در مقصد با هم ارتباط دارند، از طریق روش گلوله برفی افراد مهاجر انتخاب و پرسش نامه تهیه شده از طریق اینترنت در میان تمام افراد توزیع شد.

1. Survey
2. Network or Snowball Sampling

نمونه‌گیری گلوله‌برفی وقتی مطلوب است که یافتن مکان اعضای جمعیتی ویژه دشوار باشد. گلوله‌برفی به فرآیند جمع‌آوری اطلاق می‌شود؛ یعنی وقتی یک آزمودنی را یافتید، او آزمودنی دیگر را به شما معرفی می‌کند (بی، ۱۳۹۰: ۴۱۸). سؤالات این پرسش‌نامه با توجه به فرضیه‌های تحقیق و به‌منظور سنجش متغیرها طراحی شد و در مرحله پیش‌آزمون، ۳۰ نفر از افرادی که مهاجرت کرده‌اند آن را تکمیل کردند. پایایی^۱ پرسش‌نامه از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ ارزیابی شد. این پرسش‌نامه در قالب طیف لیکرت طراحی شد.

روستای تحت مطالعه از توابع شهرستان بدره، یکی از شهرستان‌های ده‌گانه استان ایلام، در فاصله ۴۵ کیلومتری شهرستان دره‌شهر و ۸۵ کیلومتری مرکز ایلام، است. این شهرستان از شمال به رودخانه سیمره و از جنوب به ارتفاعات کبیرکوه، از شرق به روستای عباس‌آباد از توابع بخش مرکزی دره‌شهر و از غرب به روستای پاکل گراب از توابع بخش میشلخاص (سیوان) محدود شده است. شهرستان بدره دو دهستان هندیمنی و دوستان دارد که مشتمل بر ۲۵ روستاست (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۸). روستای آبهر پایین نیز از نظر تقسیمات سیاسی جزء بخش مرکزی شهرستان بدره است و در ۴ کیلومتری شهر بدره قرار دارد. روستای تحت مطالعه به‌لحاظ جغرافیایی در قسمت جنوب شرقی شهر بدره با مختصات دقیق ۳۳،۲۹۶۶۴۸ درجه عرض شمالی و ۴۷،۰۶۳۲۷۲ طول شرقی قرار دارد و زبان مردم این روستا نیز کردی فیلی (بدره‌ای) است.

تعریف‌های مفهومی و عملیاتی متغیرهای پژوهش

مهاجرت

رولان پرسیا مهاجرت را حرکت مکانی افراد و گروه‌ها می‌داند که تغییر طولانی محل اقامت معمولی افراد را به دنبال دارد. به نظر او، «در تحلیل حرکت‌های مکانی جمعیت سه نکته را باید در نظر داشت: ۱. دائمی یا طولانی بودن مدت اقامت در محل جدید ۲. وجود فاصله مکانی بین دو محل ۳. وجود فاصله زمانی و زمان انجام مهاجرت» (پرسیا، ۱۳۶۳: ۹۵).

سؤالات پرسش‌نامه به دو شکل است: یکی، سؤالات گذشته‌نگر، یعنی مواردی که افراد قبل از مهاجرت در روستا با آنها درگیر بوده‌اند و احتمال می‌رود در تصمیم به مهاجرت افراد مؤثر بوده‌اند، مثل میزان محرومیت نسبی در روستا، کنترل و نظارت، رضایت از امکانات رفاهی، و

---

1. Reliability

دیگری سؤالات حال نگر و ناظر بر وضعیت کنونی مهاجران ساکن استرالیا، مثل رضایت از مهاجرت، و تمایل به بازگشت. بنابراین، برای سنجش متغیر وابسته (مهاجرت)، به این دلیل که اتفاق افتاده است، در قالب همان سؤالات گذشته نگر، سؤالاتی در قالب طیف لیکرت، در باب مهاجرت (قبل از مهاجرت به استرالیا) پرسیده شده و برای متغیر وابسته (مهاجرت) آورده شده است (چون امکان مهاجرت اکنون دیگر از قوه به فعل درآمده است).

جدول ۲. گویه‌های مربوط به متغیر مهاجرت

آلفای کرونباخ	گویه‌ها
.۷۷۵	۱. با توجه به وضعیت روستا در زمان قبل از مهاجرت، آیا به فکر مهاجرت از روستا نیز بودید؟
	۲. قبل از مهاجرت، چقدر حاضر بودید خطرها و هزینه‌های مهاجرت را بپذیرید؟
	۳. چقدر فکر می‌کردید اگر مهاجرت کنید زندگی بهتری در کشور دیگری خواهید داشت؟
	۴. چقدر به این فکر می‌کردید که روزی حتماً از روستای محل زندگی‌تان مهاجرت می‌کنید؟
	۵. با توجه به وضعیت اقتصادی قبل از مهاجرت، چقدر علاقه داشتید که از روستا مهاجرت کنید؟

متغیرهای مستقل

پایگاه اقتصادی-اجتماعی

در این پژوهش، برای سنجش پایگاه اقتصادی-اجتماعی افراد، گویه‌هایی به شرح ذیل مطرح شده است. پایگاه فرد با توجه به پاسخ‌هایش به این گویه‌ها مشخص می‌شود.

جدول ۳. گویه‌های مربوط به متغیر پایگاه اقتصادی-اجتماعی مهاجران

گویه‌ها
۱. میزان تحصیلات بی‌سواد، ابتدایی، راهنمایی و متوسطه، کاردانی و کارشناسی، ارشد و دکتری
۲. تحصیلات مادر بی‌سواد، ابتدایی، راهنمایی و متوسطه، کاردانی و کارشناسی، ارشد و دکتری
۳. تحصیلات پدر بی‌سواد، ابتدایی، راهنمایی و متوسطه، کاردانی و کارشناسی، ارشد و دکتری
۴. شغل مادر خانه‌دار، دام‌دار، کشاورز، خدمات، صنعت، سایر
۵. شغل پدر بی‌کار، دام‌دار، کشاورز، کارمند، آزاد، سایر
۶. قبل از مهاجرت به کشور استرالیا، در کدام بخش فعالیت می‌کردید؟ بی‌کار، کشاورزی، دام‌داری، خدمات، صنعت، سایر
۷. اگر مردم را به پنج طبقه اقتصادی تقسیم کنند، خود را در کدام طبقه جای می‌دهید؟ خیلی پایین، پایین، متوسط، بالا، خیلی بالا
۸. درآمد ماهیانه خانواده شما در ایران؟ کمتر از ۵۰۰ هزار، ۵۰۰ هزار تا ۱ میلیون، ۱ میلیون تا ۱ میلیون و پانصد، ۱ میلیون و پانصد تا ۲ میلیون، ۲ میلیون به بالا

محرومیت نسبی

محرومیت نسبی به صورت احساس افراد از اختلاف میان انتظارات ارزشی خود و توانایی ارزشی محیط مشخص می‌شود (نبوی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۰). این متغیر در پژوهش حاضر با

بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر مهاجرت روستاییان استان ایلام به کشور استرالیا (مطالعه موردی روستای آبه‌ر پایین)

شاخص‌هایی همچون نابرابری و بی‌عدالتی و نیز فاصله زیاد بین انتظارات ارزشی و توانایی‌های ارزشی سنجیده می‌شود؛ بنابراین، پاسخگو در قالب طیف لیکرت، از گزینه‌های خیلی کم تا خیلی زیاد پاسخ خواهد داد.

جدول ۴. گویه‌های مربوط به متغیر محرومیت نسبی

گویه‌ها	آلفای کرونباخ
۱. چقدر داشتن امکانات رفاهی بهتر را حق خود می‌دانستید.	.۷۶۷
۲. بین امکانات رفاهی فعلی و امکانات رفاهی مورد انتظارتان چقدر فاصله وجود داشت.	
۳. در ایران این امکان وجود دارد که به اندازه زحمت و تلاشی که می‌کشید به حقتان برسید.	
۴. نابرابری اجتماعی-اقتصادی تا چه حد در جامعه شما احساس می‌شد.	
۵. چیزهای زیادی بود که می‌خواستیم داشته باشیم، و به آنها رسیده‌ام.	
۶. به لحاظ مادی، در مقایسه با دیگران، به آنچه حقم بوده رسیده‌ام.	
۷. با این تلاشی که داشتیم باید از امکانات بهتری برخوردار می‌بودم.	
۸. اگر در روستا می‌ماندم به آن اهدافی که برای آینده‌ام داشتیم می‌رسیدم.	
۹. تفاوت درآمد میان افراد در روستا زیاد نیست.	

نظارت اجتماعی

مفهوم کنترل اجتماعی در محیط نوجوانان شامل دو گروه: ابتدا، گروه کنترل اولیه (برای مثال ساختار خانواده، پدر و مادر، آرمان‌های اخلاقی و تکنیک‌های کنترل)، و دوم، جامعه و کنترل‌های نهادی (برای مثال کیفیت همسایگی، آمار بزه‌کاری، حضور و غیاب مدرسه و انطباق با قدرت) می‌باشد (ریترز، ۲۰۰۷: ۸۴۴). برای سنجش متغیر کنترل و نظارت اجتماعی، گویه‌های ذیل مطرح شده است و پاسخگو در قالب طیف لیکرت، از خیلی کم تا خیلی زیاد به گویه‌ها پاسخ می‌دهد.

جدول ۵. گویه‌های مربوط به متغیر نظارت و کنترل اجتماعی

گویه‌ها	آلفای کرونباخ
۱. چقدر اهالی روستا در کارهای شما دخالت می‌کردند.	.۷۳۴
۲. در هنگام انجام کارهایم تحت نظر همسایگان خود بودم.	
۳. در روستا حریم خصوصی افراد رعایت می‌شد.	
۴. در روستا آزاده کارهایم را انجام می‌دادم.	
۵. چقدر از رفتار مردم روستا با خود رضایت داشتید.	
۶. در روستا کسی در کار دیگری دخالت نمی‌کند.	

گویه‌ها	آلفای کرونباخ
۷. احساس می‌کردم بیشتر مواقع تحت نظر همسایگان هستم.	
۸. چقدر از برخورد دیگران با خود رضایت داشتید.	
۹. هر کاری را که می‌خواستم انجام دهم، دیگران باخبر می‌شدند.	
۱۰. همیشه دوست داشتم در محیطی زندگی کنم که کمتر تحت فشار روانی دیگران باشم.	
۱۱. چقدر نوع نگاه اهالی روستا به زندگی شما آزارتان می‌داد.	

رضایت از امکانات رفاهی

در این پژوهش، فرد میزان رضایت یا ناخشنودی از امکانات رفاهی موجود در منطقه را با توجه به گویه‌های ذیل در قالب طیف لیکرت، از خیلی کم تا خیلی زیاد، ارزیابی می‌کند. جدول ۶. گویه‌های مربوط به متغیر رضایت از امکانات رفاهی

گویه‌ها	آلفای کرونباخ
۱. چقدر از کیفیت خدمات آموزشی روستا رضایت داشتید؟	.۸۷۱
۲. چقدر از وضعیت بهداشتی روستا رضایت داشتید.	
۳. چقدر از امنیت موجود در روستا رضایت داشتید.	
۴. چقدر از وضعیت منزل خود رضایت داشتید.	
۵. چقدر از وضعیت معابر و کوچه‌های روستا رضایت داشتید.	
۶. چقدر در روستای مبدأ از کارتان رضایت داشتید.	
۷. چقدر از امکانات محل زندگی‌تان رضایت داشتید.	
۸. چقدر از شرایط محیطی و جغرافیایی محل زندگی‌تان رضایت داشتید.	
۹. چقدر از زندگی کردن در روستا احساس رضایت می‌کردید.	

شبکه اجتماعی خویشاوندی

مفهوم شبکه اجتماعی از وجود پیوند میان روابط خویشاوندی، دوستی، همسایگی، روابط مردم شهر، مردمی که در علائق قومی مشترک‌اند و اعضای مشترک سازمان، نظیر اجتماع یا باشگاه ورزشی و فرقه‌های مذهبی مشابه فهمیده و درک می‌شود. شبکه‌های اجتماعی غیررسمی با توجه به پیوندهایی که بین عده‌ای از مردم وجود دارد تعریف می‌شود (بوید، ۱۹۸۹: ۶۳۹). سؤال ابتدایی متغیر شبکه نیز به این صورت بوده است: «قبل از مهاجرتان به کشور استرالیا، آیا از خویشاوندان کسی در این کشور زندگی می‌کرد؟ ۱. بلی ۲. خیر. در صورت پاسخ مثبت، نسبتشان و میزان ارتباط (تلفنی، اینترنتی) را مشخص کنید».

بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر مهاجرت روستاییان استان ایلام به کشور استرالیا (مطالعه موردی روستای آبه‌ر پایین)

این متغیر نیز از طریق گویه‌های ذیل سنجیده شده و برای سنجش شدت و ضعف ارتباط نیز پاسخ‌های هر گویه بر طبق طیف لیکرت از خیلی کم تا خیلی زیاد تهیه شده است.

جدول ۷. گویه‌های مربوط به متغیر شبکه اجتماعی خویشاوندی

گویه‌ها	آلفای کرونباخ
۱. برادر و خواهر	۰/۷۰۷
۲. برادرزاده و خواهرزاده	
۳. عمو و عموزاده/ دایی و دایی‌زاده	
۴. عمه و عمه‌زاده/ خاله و خاله‌زاده	
۵. فامیل‌های دور	

شبکه اجتماعی دوستی

این متغیر نیز از طریق گویه‌های ذیل سنجیده شد و برای سنجش شدت و ضعف ارتباط از طریق طیف لیکرت پاسخ‌های هر گویه از خیلی کم تا خیلی زیاد مشخص شده است.

جدول ۸. گویه‌های مربوط به متغیر شبکه اجتماعی دوستی

گویه‌ها	آلفای کرونباخ
۱. سه دوست و بیشتر	۰/۸۴۷
۲. کمتر از سه دوست	

یافته‌های پژوهش

الف) توصیف داده‌ها

۸۲ درصد مهاجران مرد و ۱۸ درصد زن هستند. سن مهاجران بین ۲۴ تا ۳۹ سال بوده است. میانگین سنی پاسخگویان ۲۹/۷ سال است که نشان می‌دهد متوسط سن پاسخگویان حدود ۳۰ سال و بیشتر جوانان بوده‌اند. بیشترین درصدها به گروه‌های سنی ۲۸-۳۲ سال (۴۲ درصد) و ۲۴-۲۸ سال (۳۹ درصد) اختصاص دارد. از نظر سطح تحصیلات، ۸۵ درصد دارای تحصیلات راهنمایی تا دیپلم هستند، ۹ درصد مدرک کاردانی و کارشناسی، و ۲ درصد مدرک ارشد و بالاتر دارند. از بین ۱۰۰ پاسخگوی مهاجر، ۴ درصد طبقه اقتصادی خود را، هنگامی که در روستا بوده‌اند، خیلی پایین، ۴۹ درصد پایین، و ۴۷ درصد متوسط ارزیابی کرده‌اند. هیچ‌یک از پاسخگویان طبقه اقتصادی خود را خیلی بالا ارزیابی نکرده است.

۵۶ درصد از طریق شبکه دوستی، ۱۳ درصد از طریق شبکه خویشاوندی و ۳۱ درصد از طریق هردو شبکه مهاجرت کرده‌اند.

از میان ۱۰۰ نفر پاسخگو، ۶۵ درصد از افراد قبل از مهاجرت از درآمد خود رضایت خیلی کمی داشته‌اند، رضایت ۱۹ درصد کم و رضایت ۱۶ درصد متوسط بوده است (جدول ۹). هیچ‌یک از پاسخگویان گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد را انتخاب نکرده‌اند، اما میزان رضایت افراد از درآمد خود پس از مهاجرت این‌گونه است: ۸ درصد خیلی کم، ۱ درصد کم، ۶۷ درصد متوسط، ۶ درصد زیاد و ۱۸ درصد خیلی زیاد از درآمد خود راضی هستند.

قبل از مهاجرت، ۵۷ درصد افراد از شغل خود خیلی کم رضایت داشته‌اند، رضایت ۲۳ درصد کم، رضایت ۱۸ درصد متوسط، و رضایت ۲ درصد زیاد بوده است. هیچ‌کدام از پاسخگویان گزینه رضایت خیلی زیاد را انتخاب نکرده‌اند. میزان رضایت افراد از شغل خود پس از مهاجرت به این ترتیب است: ۷ درصد خیلی کم، ۶۹ نفر معادل (۶۹ درصد) متوسط، ۴ درصد زیاد و ۲۰ درصد خیلی زیاد از شغلشان راضی هستند و هیچ‌کس رضایت خود را کم اعلام نکرده است.

جدول ۹. توصیف داده‌های مربوط به رضایت از درآمد و شغل پاسخگویان (قبل و بعد از مهاجرت)

درصد معتبر	فراوانی	میزان رضایت بعد از مهاجرت	درصد معتبر	فراوانی	میزان رضایت قبل از مهاجرت
۸/۰	۸	خیلی کم	۶۵/۰	۶۵	خیلی کم
۱/۰	۱	کم	۱۹/۰	۱۹	کم
۶۷/۰	۶۷	متوسط	۱۶/۰	۱۶	متوسط
۶/۰	۶	زیاد	۰	۰	زیاد
۱۸/۰	۱۸	خیلی زیاد	۰	۰	خیلی زیاد
۱۰۰/۰	۱۰۰	کل	۱۰۰/۰	۱۰۰	کل
۷/۰	۷	خیلی کم	۵۷/۰	۵۷	خیلی کم
۰	۰	کم	۲۳/۰	۲۳	کم
۶۹/۰	۶۹	متوسط	۱۸/۰	۱۸	متوسط
۴/۰	۴	زیاد	۲/۰	۲	زیاد
۲۰/۰	۲۰	خیلی زیاد	۰	۰	خیلی زیاد
۱۰۰/۰	۱۰۰	کل	۱۰۰/۰	۱۰۰	کل

(ب) آزمون فرضیه‌های پژوهش

جدول ۱۰. آزمون فرضیه‌های پژوهش

فرضیه	متغیر وابسته	گروه‌های متغیر مستقل (درآمد قبل از مهاجرت)	میانگین	نمره اف	سطح معنی‌داری	تأیید یا عدم تأیید
۱	مهاجرت	۱. کمتر از پانصد هزار	۳,۷۹	۱۱,۵۴۸	۱۹۵	عدم تأیید
		۲. پانصد و یک هزار تا یک میلیون	۳,۶۶۴۷			
		۳. یک میلیون و یک هزار تا یک میلیون و پانصد	۳,۸۷			
		۴. یک میلیون و پانصد و یک هزار تا دو میلیون	۳,۶۶۷۳			
		۵. دو میلیون و یک هزار به بالا	۳,۱۵۶۳			
۲	مهاجرت	متغیر مستقل	نمره آر پیرسون			تأیید یا عدم تأیید
		رضایت از شغل (قبل از مهاجرت)	- /۲۳۵	۱۰۱۹	تأیید	
		محرومیت نسبی (در روستای مبدأ)	۱۸۸۹	۱۰۰۰	تأیید	
		نظارت اجتماعی (در روستا)	۱۳۶۱	۱۰۰۰	تأیید	
		رضایت از امکانات رفاهی (در روستا)	- /۳۶۳	۱۰۰۰	تأیید	
		شبکه خویشاوندی	۱۳۷۸	۱۰۰۰	تأیید	
		شبکه دوستی	۱۲۱۸	۱۰۲۹	تأیید	
۸	مهاجرت	گروه‌های متغیر مستقل	میانگین	نمره اف	سطح معنی‌داری	تأیید یا عدم تأیید
		طبقه پایین (ضعیف)	۳,۹۴۲۸	۵,۳۶۸	۶	تأیید
		طبقه متوسط	۳,۶۶۰۳			
طبقه بالا (برخوردار)	۳,۱۷۵۸					

۱ نتایج این مقاله بر افراد مهاجرت کرده به استرالیا متمرکز است و بنابراین مهاجرت بالفعل شده و اتفاق افتاده است. در این پژوهش، در قالب پنج‌گویه، تمایل افراد ساکن در استرالیا، قبل از مهاجرت، سنجیده شده است. در واقع، به صورت گذشته‌نگر متغیر مهاجرت را سنجیده‌ایم.

در ادامه علاوه بر نتایج مربوط به آزمون فرضیات پژوهش، برای تکمیل یافته های پژوهش، قسمت‌هایی از مصاحبه‌های اینترنتی انجام شده با مهاجران ذکر می‌شود که صراحتاً از کمبود امکانات رفاهی، وجود نظارت شدید در روستا و همین‌طور نقش شبکه‌های ارتباطی دوستی و خویشاوندی در ترغیب افراد به مهاجرت تأیید کرده اند.

فرضیه اول: بین گروه‌های درآمدی مختلف و مهاجرت رابطه معنی‌داری وجود دارد. همان‌طور که نتایج آزمون آنوا (اف) در جدول ۱۰ نشان می‌دهد، با توجه به نمره اف (۱,۵۴۸) و سطح معنی‌داری (۰,۱۹۵) تفاوت معنی‌داری بین مهاجرت گروه‌های مختلف درآمدی وجود ندارد. باتوجه به این موضوع، مهاجرت از روستای آبه‌ر پایین درمیان اقشار درآمدی مختلف تقریباً مشابه بوده و تفاوت معنی‌داری مشاهده نشده است.

فرضیه دوم: بین رضایت از شغل قبل از مهاجرت و پس از مهاجرت رابطه معنی‌داری وجود دارد. با توجه به سطح معنی‌داری (۰,۱۹) و نمره آر پیرسون (۲۳۵-)، می‌توان نتیجه گرفت که رابطه منفی و معنی‌داری بین دو متغیر رضایت از شغل قبل و بعد از مهاجرت افراد وجود دارد. به بیان دیگر، کسانی که مهاجرت کرده‌اند، قبل از مهاجرت، از شغل خود در روستا رضایت کمتری داشته‌اند.

فرضیه سوم: بین محرومیت نسبی در روستا و مهاجرت رابطه معنی‌داری وجود دارد. با توجه به سطح معنی‌داری (۰,۰۰) و نمره آر پیرسون (۸۸۹)، می‌توان نتیجه گرفت که رابطه مثبت و معنی‌داری بین دو متغیر محرومیت نسبی و مهاجرت افراد وجود دارد. به بیان دیگر، مهاجران قبل از مهاجرت از روستا احساس محرومیت نسبی بیشتری داشته‌اند.

فرضیه چهارم: بین نظارت اجتماعی در روستا و مهاجرت رابطه معنی‌داری وجود دارد. با توجه به نتایج جدول و همین‌طور سطح معنی‌داری (۰,۰۰) و نمره آر پیرسون (۳۶۱)، می‌توان نتیجه گرفت که رابطه مثبت و معنی‌داری بین دو متغیر نظارت اجتماعی و مهاجرت افراد وجود دارد. به بیان دیگر، مهاجران قبل از مهاجرت از روستا احساس نظارت بیشتری کرده‌اند.

«همیشه هروقت می‌خواستیم با موتور بروم بیرون، از وسط روستا که رد می‌شدم، همه آنهايي که توی خیابان بودند یک‌جوری نگاهت می‌کردند انگار خلاف‌کاری. چندبار هم دوست‌هایم گفتند پشت‌سرت می‌گویند با موتور می‌روی مواد می‌کشی» (رضاء، ۲۸ ساله).

«بابا من موقعی که روستا بودم هروقت موهایم را کوتاه می‌کردم یک‌نفر نبود از مدل موهایم ایراد نگیرد. جوری که چندبار به‌خاطر همین حرف‌ها رفتم موهایم را از ته زدم» (سعید، ۲۵ ساله).

فرضیه پنجم: بین رضایت از امکانات رفاهی قبل از مهاجرت و بعد از آن رابطه معنی‌داری وجود دارد. با توجه به نتایجی که در جدول ۱۰ آمده است و همین‌طور سطح معنی‌داری (۰/۰۰) و نمره آر پیرسون (۳۶۳-)، می‌توان نتیجه گرفت که رابطه منفی و معنی‌داری بین دو متغیر میزان رضایت از امکانات رفاهی قبل و بعد از مهاجرت افراد وجود دارد. به بیان دیگر، کسانی که از امکانات رفاهی در روستا راضی نبوده‌اند، بیشتر به مهاجرت تمایل داشته‌اند. «هنگامی که در روستا بودم، هیچ امکاناتی برای سرگرم‌شدن وجود نداشت، نه جایی برای ورزش کردن، نه جایی برای تفریح و... حوصله آدم توی روستا سر می‌رود دیگر» (کامران، ۳۰ ساله).

فرضیه ششم: بین شبکه خویشاوندی و مهاجرت رابطه معنی‌داری وجود دارد. با توجه به سطح معنی‌داری (۰/۰۰) و نمره آر پیرسون (۳۷۸/)، می‌توان نتیجه رفت که رابطه مثبت و معنی‌داری بین دو متغیر شبکه خویشاوندی و مهاجرت افراد وجود دارد. در نتیجه، هرچه میزان ارتباط با شبکه خویشاوندی بیشتر باشد، تمایل به مهاجرت از روستا نیز بیشتر است. «از وقتی پسرعمویم رفت، شب و روز با هم حرف می‌زدیم، هی به من می‌گفت آنجا مانده‌ای چه کار؟ گفتم مسیرش خطرناک است. او هم گفت اگر خطرناک است من چه‌جوری رسیدم، بیا خودم اینجا هوایت را دارم، خیلی راحت هم کار گیر می‌آید» (اکبر، ۳۰ ساله).

فرضیه هفتم: بین شبکه دوستی و مهاجرت رابطه معنی‌داری وجود دارد: با توجه به سطح معنی‌داری (۰/۰۲۹) و نمره آر پیرسون (۲۱۸/)، می‌توان نتیجه گرفت که رابطه مثبت و معنی‌داری بین دو متغیر شبکه دوستی و مهاجرت افراد وجود دارد. در نتیجه، هرچه میزان ارتباط با شبکه دوستی بیشتر باشد تمایل به مهاجرت از روستا نیز بیشتر است. «از وقتی دوست‌هایم رفتند استرالیا، با بیشترشان از طریق اینترنت در ارتباط بودم. می‌گفتند بابا، نترس بیا، من و فلانی اینجا هوایت را داریم، اصلاً می‌آوریمت پیش خودمان» (محمد، ۲۶ ساله). «دوست‌هایم که رفتند استرالیا به من گفتند بیا. من هم گفتم واقعیتش پول ندارم. آنها هم می‌گفتند از یکی قرض بگیر، اینجا که رسیدی کار زیاد است، خیلی زود پول را برایش پس می‌فرستی» (ایمان، ۳۲ ساله).

فرضیه هشتم: به نظر می‌رسد بین تمایل به مهاجرت افراد با پایگاه اقتصادی-اجتماعی گوناگون تفاوت معنی‌داری وجود دارد. همان‌طور که نتایج آزمون آنوا (اف) در جدول (۱۰) نشان می‌دهد، با توجه به نمره اف (۵/۳۶۸) و سطح معنی‌داری (۰/۰۰۶) تفاوت معنی‌داری بین مهاجرت افراد با پایگاه‌های اقتصادی-اجتماعی مختلف وجود دارد؛ به این معنی که افراد طبقات

مختلف به یک میزان اقدام به مهاجرت نکرده‌اند. برای تشخیص تفاوت در میزان مهاجرت طبقات مختلف از آزمون تعقیبی توکی استفاده شده است که نتایج آن در جدول ۱۱ آمده است.
جدول ۱۱. نتایج آزمون توکی برای پایگاه‌های اقتصادی- اجتماعی مختلف و مهاجرت

طبقات اقتصادی- اجتماعی	زیرگروه ۱	زیرگروه ۲
پایین		۳,۹۴۲۸
متوسط	۳,۶۶۰۳	۳,۶۶۰۳
بالا	۳,۱۷۵۸	

همان‌طور که در جدول ۱۱ مشاهده می‌شود، آزمون توکی طبقات اجتماعی- اقتصادی گوناگون را برحسب میزان مهاجرت به دو زیرگروه تقسیم کرده است. در میان این گروه‌ها، بیشترین افراد مهاجر، متعلق به پایگاه اقتصادی- اجتماعی پایین بوده‌اند و تعداد کمتری از افراد با پایگاه اقتصادی- اجتماعی بالا مهاجرت کرده‌اند که در زیرگروه اول قرار گرفته‌اند (البته، این نتیجه می‌تواند به این دلیل هم باشد که تعداد افراد با پایگاه اقتصادی- اجتماعی بالا در روستا کمتر است). این آزمون مهاجرت طبقه متوسط را، به دلیل نزدیکی به دو زیرگروه، در هر دو آنها توزیع کرده است؛ بنابراین، تفاوت بین طبقات در میزان مهاجرت افراد با پایگاه اقتصادی- اجتماعی بالا و پایین است.

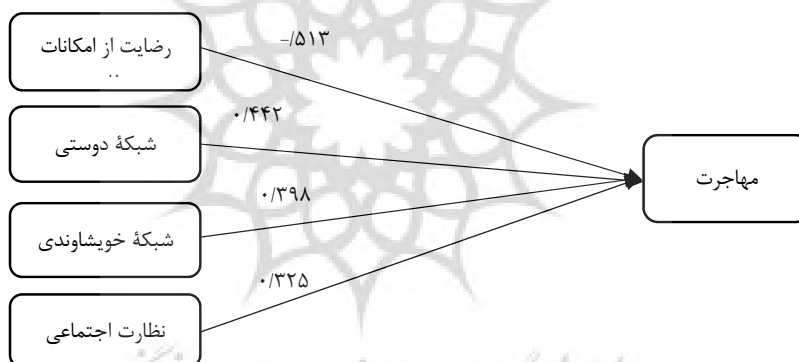
ج) آزمون رگرسیون چندمتغیره

جدول ۱۲. نتایج آزمون رگرسیون چندمتغیره

معنی‌داری اف	نمره اف	سطح معنی‌داری	بتا	متغیر مستقل	متغیر وابسته	آزمون
/۰۰۰	۲۷/۶۰۷	/۱۸۹	/۱۱۶	محرومیت	مهاجرت	رگرسیون چندمتغیره
		/۰۰۰	/۳۲۵	نظارت اجتماعی		
		/۰۰۰	- /۵۱۳	رضایت از امکانات رفاهی		
		/۰۰۱	/۳۹۸	شبکه خویشاوندی ^۱		
		/۰۰۴	/۴۴۲	شبکه دوستی ^۲		

- این متغیر در طیف سه‌درجه‌ای نمره‌گذاری شد که در آن افراد خانواده نمره ۳ (برادر، خواهر و فرزندان آنها)، فامیل نزدیک نمره ۲ (عمو، عمه، دایی و خاله و فرزندان آنها) و فامیل دور نمره ۱ داشته‌اند.
- این متغیر نیز با توجه به تعداد دوستان ساکن در استرالیا سنجیده شده است.

نتایج جدول ۱۲ تأثیر متغیرهای مستقل (محرومیت نسبی، نظارت اجتماعی، رضایت از امکانات رفاهی، شبکه خویشاوندی، و شبکه دوستی) بر متغیر وابسته (مهاجرت) را نشان می‌دهد. با توجه به نمره اف (۲۷/۶۰۷) و سطح معنی‌داری (۰/۰۰۰)، رابطه متغیرهای مستقل با متغیر مهاجرت معنی‌دار است. از طرف دیگر، ضرایب رگرسیونی نشان می‌دهد که متغیرهای نظارت اجتماعی، رضایت از امکانات رفاهی، شبکه خویشاوندی و شبکه دوستی، تأثیر معنی‌داری بر مهاجرت دارند و تأثیر محرومیت معنی‌دار نیست. برطبق ستون بتا در جدول ۱۲، می‌توان درباره مقایسه اثرگذاری متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (مهاجرت) نیز قضاوت کرد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، متغیرهای رضایت از امکانات رفاهی (در اصل نارضایتی از امکانات رفاهی) (با میزان بتای منفی ۰/۵۱۳-)، شبکه دوستی (با میزان بتای ۰/۴۴۲)، شبکه خویشاوندی (با میزان بتای ۰/۳۹۸) و نظارت اجتماعی (با میزان بتای ۰/۳۲۵) به ترتیب بیشترین تا کمترین تأثیر را بر مهاجرت داشته‌اند.

نمودار ۲. الگوی رگرسیونی عوامل مؤثر بر مهاجرت

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

مقاله حاضر عوامل مؤثر بر مهاجرت از روستای آبهر پایین به کشور استرالیا را بررسی کرده است. این مقاله بر عوامل مختلف اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و شبکه تأکید کرده که در نهایت، تأکید اصلی برطبق ره‌یافت نظری دافعه- جاذبه لی و نظریه شبکه اجتماعی مهاجران بوده است. در پژوهش‌های انجام‌گرفته درباره مهاجرت، بیشتر به مسئله مهاجرت افراد از روستا

به شهرهای بزرگ پرداخته شده است و اگر هم در مواردی به مهاجرت بین‌المللی توجه شده، معمولاً مهاجرت نخبگان، با تأکید بر عوامل جاذبه مقصد، در کانون توجه بوده است.

در پژوهش حاضر، نوع مهاجرت بسیار متفاوت بوده و هزینه‌های بسیار زیادی، چه مالی و چه جانی، به‌همراه داشته است. در مرحله اول، باید به این نکته اشاره کرد که در ابتدا عوامل دافعه مبدأ، از قبیل نارضایتی از شغل، بی‌کاری جوانان، نبود امکانات رفاهی در روستا، وجود کنترل و نظارت شدید در محیط روستا، و احساس محرومیت، در مهاجرت روستاییان آبه‌ر پایین مؤثر بوده است؛ چراکه مصاحبه‌ها و آزمون فرضیه‌ها، رابطه منفی و معنی‌داری بین مهاجرت و رضایت از امکانات رفاهی روستا و رضایت از شغل قبل از مهاجرت نشان داده‌اند. در زمینه محرومیت نسبی نیز با توجه به نتایج تحقیق می‌توان گفت هرچه فرد در محیط روستا احساس محرومیت نسبی بیشتری داشته است، تمایلش به مهاجرت بیشتر بوده است؛ بنابراین، اگر عوامل دافعه از محیط روستا حذف شود، کمتر شاهد مهاجرت افراد از زادگاهشان خواهیم بود.

در مرحله بعد، جاذبه مقصد افراد را به مهاجرت ترغیب می‌کند. نکته مهمی که در این پژوهش به آن دست یافتیم، نقش پررنگ شبکه‌های اجتماعی شکل‌گرفته و تأثیر آنها در ادامه جریان مهاجرت از روستا و تشویق روستاییان دیگر به مهاجرت است. همان‌طور که در نظریه شبکه اشاره شد، شبکه‌های اجتماعی از طریق کاهش هزینه‌ها و مهم‌تر از همه، کاهش خطرهای موجود در تسریع مهاجرت نقش بسیار مهمی دارند. با استناد به مصاحبه‌های فردی با مهاجران هم این فرآیند تأیید می‌شود که شکل‌گیری این شبکه‌ها (خویشاوندی و دوستی) در خارج از کشور (استرالیا) و ارتباط زنجیره‌وار افرادی که جزء اولین مهاجران بوده‌اند با دوستان و آشنایانشان در روستا، روستاییان دیگر را به مهاجرت و پیوستن به آنها در استرالیا ترغیب کرده است؛ چراکه افراد روستایی با مطمئن شدن از رسیدن افراد به مقصد، با وجود مسافت بسیار طولانی، احساس اطمینان بیشتری به کسانی دارند که اولین مهاجران بوده‌اند. این به‌دلیل وجود همین شبکه‌ها و ارتباطات زنجیره‌وار بین مهاجران است. تأثیر محرومیت نسبی بر مهاجرت روستاییان نیز مؤید نظریه تودارو است که روستاییان ناراضی از وضعیت فعلی، انتظارات بیشتری از مقصد مهاجرت (غالباً شهرها و در اینجا استرالیا) دارند.

در آخر، باید تأکید شود که بیشتر مهاجران در مصاحبه‌های فردی (اینترنتی) اشاره کرده‌اند که اگر همین امکانات، از قبیل شغل و درآمد مناسب، امکانات رفاهی، آزادی‌های فردی و اجتماعی‌ای که در مقصد وجود دارد، در روستای خودشان فراهم بود، هرگز مهاجرت نمی‌کردند؛ بنابراین، اگر بتوان عوامل دافعه را (که در فرضیات پژوهش ذکر شد) از روستا حذف یا تعدیل کرد، می‌توان به ماندگاری جوانان در روستا امیدوار بود تا شاهد این حجم مهاجرت افراد

از روستاها نباشیم؛ چراکه این حجم مهاجرت افراد پیامدهای بسیاری در روستای تحت مطالعه برجا گذاشته و ساختار سنی و جنسی را به شدت تغییر داده است. همین‌طور، شاهد ساختار سال‌خورده، نسبت جنسی زیاد دختران، مزیقه ازدواج برای دختران، افزایش سن ازدواج، کاهش نیروی کار جوان، تغییر الگوی مشاغل نیازمند نیروی کار، کاهش استفاده از ظرفیت‌های روستا و کندشدن روند توسعه روستا هستیم.

منابع

- ارشاد، فرهنگ (۱۳۹۱) «بازاندیشی درباره الگوی مهاجرت روستا - شهری در ایران براساس پارادایم پیوند کارگزاری/ ساختار»، *مطالعات شهری*، سال دوم، شماره ۴: ۲۸-۱.
- بی، ارل (۱۳۹۰) *روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی*، ترجمه رضا فاضل، جلد اول، چاپ هفتم، تهران: سمت.
- پرسا، رولان (1363) *جمعیت‌شناسی اجتماعی*، ترجمه منوچهر محسنی، تهران: دانشگاه تهران.
- تودارو، مایکل (۱۳۶۴) *توسعه اقتصادی در جهان سوم*، ترجمه غلامعلی فرجادی، تهران: وزارت برنامه و بودجه.
- جوانک، ماندانا (۱۳۹۱) تأثیر عوامل آموزشی، اجتماعی و فرهنگی بر تمایل به مهاجرت از کشور دردانشجویان دانشگاه تهران، مطالعه موردی: دانشکده فنی دانشگاه تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
- خلفخانی، مهدی (۱۳۸۷) «راه‌های گسترش حوزه عمومی به‌منظور ارتقاء سطح نظارت‌های اجتماعی»، *پژوهش‌نامه علوم اجتماعی*، سال دوم، شماره ۲: ۷۱-۵۰.
- رضوانی، محمدرضا و همکاران (۱۳۹۳) «تحلیل فضایی و اثرات بیمه اجتماعی روستاییان بر توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان دوستان، شهرستان بدره)»، *مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*، سال ششم، شماره ۲۱: ۲۰-۱.
- رنانی، محسن و همکاران (۱۳۹۳) «بررسی عوامل مؤثر در جریان مهاجرت از ایران با استفاده از مدل پانل پویا» *تحقیقات اقتصادی*، دوره ۴۹، شماره ۲، صفحه ۳۳۷-۳۶۲.
- زنجانی، حبیب‌الله (۱۳۸۰) *مهاجرت*، تهران: سمت.
- ساروخانی، باقر و اسماعیل جهانی دولت‌آبادی (۱۳۸۸) «ساختار روابط انسانی در خانواده و گرایش به مهاجرت»، *دانشنامه علوم اجتماعی*، دوره اول، شماره ۱: ۶۹-۹۲.
- طاهرخانی، مهدی (۱۳۸۰) «تحلیلی بر عوامل مؤثر در مهاجرت روستا- شهری»، *تحقیقات جغرافیایی*، سال شانزدهم، شماره ۳: ۶۸-۹۲.

- طاهرخانی، مهدی (۱۳۸۱) «بازشناسی عوامل مؤثر در مهاجرت‌های روستا-شهری، با تأکید بر مهاجرت جوانان روستایی استان قزوین»، مدرس علوم انسانی، دوره ششم، شماره ۲: ۴۱-۶۰.
- قاسمی اردهالی، علی (۱۳۹۲) شبکه های اجتماعی و جابجایی جمعیت: مطالعه جریان‌های مهاجرت از استان آذربایجان شرقی به شهرستان‌های منتخب استان تهران، پایان نامه دکتری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- قرابی تبریزی، فریده و همکاران (۱۳۹۲) «عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر میزان گرایش بانوان تهرانی برای مهاجرت به کشورهای مهاجرپذیر در سال ۱۳۸۹»، پژوهش اجتماعی، دوره ششم، شماره ۱۹، صفحه ۸۳-۱۰۴.
- مرکز آمار ایران، سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰.
- میرزایی، محمد (۱۳۸۴) جمعیت و توسعه با تأکید بر ایران (مجموعه مقالات)، تهران: مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.
- نبوی و همکاران (۱۳۸۸) «بررسی تأثیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی و هویت قومی بر احساس امنیت اجتماعی»، دانش انتظامی، سال دهم، شماره ۲: ۳۸-۹.
- وثوقی، منصور (۱۳۸۴) جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی و فرهنگی روستا، تهران: سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها.
- وثوقی، منصور و مجید حجتی (۱۳۹۱) «مهاجران بین‌الملل، مشارکت‌کنندگان در توسعه زادگاهی؛ مورد مطالعه: شهر لار»، مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال چهارم، شماره ۲: ۲۳-۳۹.
- وحیدی، پریدخت (۱۳۶۴) مهاجرت بین‌المللی و پیامدهای آن، تهران: وزارت برنامه و بودجه.
- هومر، شون (۱۳۹۰) ژاک لاکان، ترجمه محمدعلی جعفری و سید محمدابراهیم طاهائی، تهران: ققنوس.
- Boyd, Monica (1989) "Family and personal Network in international Migration: Recent Development And New Agendas". *international migration review*, vol 23.No.3, Special Silver Anniversary Issue: international Migration an assessment for the 90's.:638-670.
- Massey, Douglas et al. (1993) "Theories of international migration: A review and Appraisal" *population and development review*, vol.19, No.3: 431-466.
- Lee, Everett S. (1996) "A Theory of Migration", *Demography*: Vol.3, No.1: 47-57. University of Pennsylvania.
- Mac Donald, J.s. and Mac Donald L.D. (1964) "Chain Migration: Ethnic neighborhood for motion and social network", *The Millbank Memorial funnel Quarterly*, val. 42.:82-97
- Ritzer, George (2007) *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*.
- Gouda, Pishoy et al (2015) "Ireland's medical brain drain: migration intentions of Irish medical students", *Human resources for Health*, doi10.1186/s12960-015-0003-9.

بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر مهاجرت روستاییان استان ایلام به کشور استرالیا (مطالعه موردی روستای
آبهر پایین)

Fagiolo, Giorgio, Gianluca santoni (2016) "Revisiting the role of migrant social networks as determinants of international migration flows", *Applied Economics Letters*, vol. 23 (3):188-193..

